

การศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน บ้านอีต่อง จังหวัดกาญจนบุรี

“The Study of Community Strength in the
Border Thai Village Program
Ban Etong, Kanchanaburi Province”

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน โดยผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การสะท้อนสภาพของชุมชน หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน บ้านอีต่อง ต. ปิล็อก อ. ทองผาภูมิ จ. กาญจนบุรี ในมิติทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และลักษณะความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาต่อไป โดยใช้วิธีวิทยาการสร้างทฤษฎีจากรากฐานราก (Grounded Theory) ซึ่งยึดหลักการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมจากมุมมองของคนในชุมชนนั่นเอง ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ จึงประกอบไปด้วยกลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้นำชุมชนและผู้ที่มีประสบการณ์ใช้ชีวิตในชุมชนนี้มานานจำนวน 15 ราย ซึ่งสามารถสะท้อนสภาพของชุมชนในแต่ละด้านได้เป็นอย่างดี ผลการวิจัยพบว่าในมุมมองของชุมชน มิติทางกายภาพและมิติทางเศรษฐกิจของชุมชน

เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะความยากจนและการละทิ้งถิ่นฐานของประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่มิติทางสังคมของบ้านอีต่องยังคงเป็นชุมชนที่มีความเอื้ออาทร ยึดมั่นในประเพณีและวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น มิติทางการเมือง ชาวบ้านยังคงมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมเพื่อสาธารณประโยชน์ของชุมชน ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้ไปสู่ความเข้มแข็งได้ต่อไป

Abstract

This research studied strength of a community by having a main objective in reflecting condition of the border Thai village community at Ban Etong, Tambon Pilock, Amphoe Thongphaphum, Kanchanaburi province in physical, economic, social and political affairs, also

the community's strength which are important to develop the community later on. In order to understand the community's strength phenomena, the grounded theory was used. The grounded theory was based upon the principle of understanding social phenomena from viewpoints of community's members. Consequently, the survey members in this study of 15 villagers who were community's leaders and community's member for lengthy periods of time. Therefore, they could convey actual pictures of the community in various different ways. From the study, it was found out that the community's members viewed the economic and physical affair as the important condition causing change in the community leading to poverty and relocation of the villagers. While the social affair, Ban Etong was still the generous community and still holding on to the community's traditions and cultures. Additionally, in the political affair, the villagers were still taking part in various public activities for common gain. These affairs were the important conditions community's strength in the future.

ความสำคัญของปัญหา

ในภาพรวมของชาติ ประเทศไทยกำลังพัฒนาไปตามการพัฒนาเศรษฐกิจของโลก แต่พื้นที่ชนบทห่างไกลและพื้นที่ชายแดนยังมีปัญหาต้องแก้ไขอีกมาก โดยในพื้นที่ชนบททั่วไป ปัญหาต่างๆ เป็นหน้าที่ของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่ต้องดำเนินการแก้ไข แต่ในด้านความมั่นคงแล้วพื้นที่ชนบทห่างไกลและพื้นที่ติดชายแดนถือว่ามีความสำคัญทางยุทธศาสตร์การป้องกันประเทศ และเป็นจุดอ่อนที่กระทบต่อความมั่นคง อันเนื่องมาจากการเข้าถึงพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำได้ลำบาก การเผชิญหน้ากับการคุกคามทางทหารและการแทรกซึม

จากภายนอก ตลอดจนภัยคุกคามต่าง ๆ ได้แก่ ยาเสพติด, การหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย, การลักลอบซื้อ / ขายสินค้าหนีภาษี, โรคระบาด, ผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบ, แรงงานเถื่อน, ขบวนการค้าประเวณีข้ามชาติ, ขบวนการโจรก่อการร้าย, ขบวนการโจรกรรมข้ามชาติ และพื้นที่เหล่านั้นก็ก่อการก่อการหลบหนีและการเคลื่อนย้าย ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบด้านความมั่นคง โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) จึงได้จัดตั้งขึ้น เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา และการเมือง ตลอดจนระบบป้องกันตนเองเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพพม่า และประเทศมาเลเซีย โดยมีหลักการสำคัญ คือเป็นการพัฒนาโดยกองทัพเป็นองค์หลัก โดยมีจุดมุ่งหมายไม่ให้อาสาสมัครทั้งหมู่บ้าน หรือละทิ้งถิ่นฐานพื้นที่บริเวณชายแดนให้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้ชายแดนเป็นหลัก เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายตรงข้ามเข้ามาใช้พื้นที่สะดวก รวมทั้งการสร้างให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการต่อสู้เบ็ดเสร็จ (Total Defence Strategy) ซึ่งเป็นระบบการผนึกกำลังจากทุกส่วน ทั้งกำลังทหาร ประชากร กำลังประจำถิ่นและกำลังประชาชน เพื่อร่วมกันต่อสู้ภัยคุกคามจากภายนอกประเทศและภัยคุกคามจากผู้ก่อการร้ายต่าง ๆ (คู่มือการปฐมนิเทศผู้ปฏิบัติงานในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน : สำนักงานพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า. 2546)

หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน เป็นหมู่บ้านที่ห่างชายแดนไม่เกิน 5 กม. อยู่ในแนวทางการเคลื่อนที่ทหารของข้าศึก เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากผู้อพยพ เป็นพื้นที่ที่กระทบกระทั่งตามแนวชายแดน ฝ่ายตรงข้ามอาจส่งกำลังขนาดเล็กเข้ามาได้ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์พัฒนา ซึ่งหมายถึงพื้นที่บางส่วนของประเทศบริเวณชายแดนและบริเวณที่ล่อแหลมต่อการแทรกซึมของฝ่ายตรงข้าม ถือว่ามีความสำคัญทางยุทธศาสตร์การป้องกันประเทศ และเป็นจุดอ่อนที่กระทบต่อความมั่นคง

ของชาติ (สงครามพิเศษ และระบบการต่อสู้เบ็ดเสร็จ : ส่วนวิชาการ, 2547)

พื้นที่ดังกล่าวหากไม่ได้รับการพัฒนาที่เหมาะสม ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากจน มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม อย่างต่อเนื่องจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศได้ เนื่องจากประชาชนอาจมีการละทิ้งพื้นที่ชายแดน ซึ่งจะทำให้ฝ่ายตรงข้ามใช้พื้นที่ดังกล่าวได้สะดวก แนวพรมแดนของประเทศไทยก็ย่อมเป็นจุดที่อ่อนแอมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว รัฐบาลต้องดูแลและให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง แต่ภารกิจในการรักษาความมั่นคงตามชายแดนของประเทศนั้น มิได้หมายถึงการสร้างเครื่องกีดขวาง หรือการจัดกำลังทหาร กองกำลังตำรวจตะเวนชายแดน ไว้เพื่อตรึงชายแดนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงภารกิจที่ต้องฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนในทุก ๆ ด้านให้หมู่บ้านชายแดนมีความมั่นคงยิ่งขึ้น จนพร้อมที่จะเป็น “ปราการพลังประชาชน” ที่มีความสามารถในการสนับสนุนการปฏิบัติทางทหารตามแผนป้องกันประเทศตามยุทธศาสตร์การต่อสู้เบ็ดเสร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่จะสร้าง “ปราการพลังประชาชน” หรือชุมชนตามแนวชายแดนให้มีความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการศึกษาหาข้อมูลจากชุมชน เพื่อให้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของชุมชน ศักยภาพของชุมชนในทุก ๆ ด้านซึ่งแนวทางการดำเนินการดังกล่าว จะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน พ.ศ. 2545 - 2547 และ พ.ศ. 2548 - 2549 ที่ได้ให้ความสำคัญกับหลักการพัฒนาที่ต้องเน้นความสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตและศักยภาพของแต่ละชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกหมู่บ้านอืดองซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ต. ปิล็อก อ. ทองผาภูมิ จ.

กาญจนบุรี เป็นพื้นที่ทำการศึกษา เนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าวเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนอยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์พัฒนา และจากการศึกษาข้อมูลของหมู่บ้านอืดอง ในเบื้องต้นได้รับทราบจากกองกำลังสุรสีห์ กองทัพภาคที่ 1 ว่าหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนบ้านอืดอง เป็นหมู่บ้านที่ยากจนที่สุดในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบกับจากการศึกษาแผนพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549 ได้ระบุว่าตำบลปิล็อกเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ เนื่องจากเป็นตำบลที่มีสถานการณ์ความมั่นคง ระดับการพัฒนาหมู่บ้านและคุณภาพชีวิตคนค่อนข้างต่ำ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศได้ หากปรากฏการณ์ประชาชนไม่เข้มแข็ง ชุมชนมีความอ่อนแอหรือปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม หรืออื่นๆ อย่างต่อเนื่อง การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านอืดอง ทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อันจะมีประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยทหารที่รับผิดชอบในพื้นที่ ซึ่งจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนให้มีความเข้มแข็งอย่างต่อเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพทางด้านกายภาพ สภาพเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม และสภาพทางการเมือง เป็นต้น
2. เพื่อศึกษาว่าชุมชนหมู่บ้านอืดอง ซึ่งเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน มีลักษณะความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งมองจากภาพรวมในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยศึกษาเฉพาะ

หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนบ้านอีด่อง ต. ปิล็อก
อ. ทองผาภูมิ จ. กาญจนบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษา ในการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิทยาการสร้างทฤษฎีจากรากฐาน (Grounded Theory) ที่นภาภรณ์ ทะวานนท์ (2543) ได้นำเสนอไว้ว่าเป็นวิธีวิทยาที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยยึดหลักการทำความเข้าใจวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทักษะ จากมุมมองของคนในสังคมนั้นเองจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์หาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ ทางสังคมที่ต้องการอธิบาย

การเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 26 - 30 ก.ค. 48 โดยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 ราย ซึ่งมีอายุระหว่าง 35 - 70 ปี เป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนมานาน สามารถที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี โดยการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลของหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนบ้านอีด่องในมิติต่างๆ ทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ผลการวิจัยพบว่า

มิติทางกายภาพ

บ้านอีด่อง เป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ต. ปิล็อก อ. ทองผาภูมิ จ. กาญจนบุรี มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จรด ป่าสงวนแห่งชาติเขา
ช้างเผือก

ทิศตะวันออก จรด ป่าสงวนแห่งชาติเขา
ช้างเผือกและป่าห้วยเขย่ง

ทิศใต้ จรด ประเทศพม่า

ทิศตะวันตก จรด ประเทศพม่า

สภาพภูมิประเทศพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ และภูเขา ความสูงของพื้นที่ประมาณ 800-1000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยมาก มีภูเขาล้อมรอบ มีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า

สภาพภูมิอากาศ สภาพอากาศมี 3 ฤดู

ฤดูร้อน มีระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ระหว่างเดือน มีนาคม-เมษายน มีลมแรงเป็นครั้งคราว อุณหภูมิอยู่ประมาณ 20-30 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน มีระยะเวลาประมาณ 6 เดือน ระหว่างเดือน พฤษภาคม-ตุลาคม มีฝนตกเกือบตลอดทั้งวัน ทั้งคืน มีหมอกลงจัด อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 13-14 องศาเซลเซียส

ฤดูหนาว มีระยะเวลาประมาณ 4 เดือน ระหว่างเดือน พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็น ท้องฟ้าโปร่ง อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 6-8 องศาเซลเซียส

เนื่องจากบ้านอีด่องตั้งอยู่ในระดับความสูงของพื้นที่ประมาณ 800 - 1000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งอยู่ในระดับการก่อตัวของเมฆพายุดี ประกอบกับหันหน้าเข้าหาทะเลอันดามัน จึงทำให้สภาพของหมู่บ้านมีช่วงฤดูฝนที่ยาวนานถึง 6 เดือน มีเมฆหมอกหนาจัดปกคลุมพื้นที่อยู่ตลอดเวลา มีความชื้นสูง อากาศปิด มีลมพัดแรงมาก สภาพดังกล่าวได้ทำให้หมู่บ้านอีด่องไม่สามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรได้ การเพาะปลูกไม่ค่อยได้ผล มีพืชบางชนิดที่พอปลูกได้ เช่น ต้นคะเนียง ต้นมะม่วง หิมพานต์ ต้นกล้วย และไม้ดอกบางชนิด เช่น ดอกไฮเดรนเยีย และต้นลำไย ซึ่งจะขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่มีสภาพอากาศชื้นและหนาวเย็น

สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศดังกล่าวข้างต้น นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรของชาวบ้านในหมู่บ้านอีด่องแล้วยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ฤดูฝนที่ยาวนาน ไม่มีแดดออกเลยในห้วง 6 เดือน ชาวบ้านอยู่กับความชื้นแฉะ ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ

ภายในบ้านมีแต่ความเปียกชื้น ชาวบ้านต้องหา พลาสติคหรือวัสดุที่กันความเปียกชื้นได้มาห่อหุ้ม เพื่อ ป้องกันความเสียหาย อาคาร บ้านเรือน ไม่สามารถ ทำการซ่อมแซมปรับปรุงได้เลยในช่วงฤดูฝน เสื้อผ้า ที่ซักไม่เคยได้ตากแดด แต่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการแก้ปัญหาความเปียกชื้นและความหนาวเย็นที่ ยาวนาน ชาวบ้านได้ใช้วิธีการ “ย่างผ้า” เพื่อให้ เสื้อผ้าแห้ง โดยใช้สุมย่างผ้าซึ่งมีลักษณะคล้ายสุมไก่ และจุดเตาถ่านวางไว้ข้างใน จากนั้นจึงนำเสื้อผ้าที่ เปียกไปวางพาดไว้ เพื่อทำให้แห้ง

สภาพดังกล่าว นอกจากจะมีผลต่อวิถีชีวิต ของชาวบ้านแล้ว ยังมีผลต่อพระสงฆ์ ในช่วงฤดูฝน ที่ยาวนานนี้พระสงฆ์ไม่สามารถออกบิณฑบาตได้ เพราะสภาพอากาศปิด หมอกลงจัด พระสงฆ์จะ ลำบากมาก ซึ่งชาวบ้านก็ได้แสดงความศรัทธาต่อ ศาสนา ด้วยการร่วมกันจัดเวรทำอาหารถวายพระ ในมือเช้าตลอดช่วงเช้าพรรษาหรือในช่วงฤดูฝน

แม้ว่าสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หนาว เย็น และชื้นแฉะ จะทำให้การดำเนินชีวิตต้องลำบาก มีอุปสรรคอยู่บ้าง แต่การที่สภาพพื้นที่ของหมู่บ้าน อีต่องเป็นป่าไม้และภูเขา มีสภาพอากาศที่หนาวเย็น ได้เสริมสร้างให้บริเวณหมู่บ้านอีต่องมีทัศนียภาพที่ สวยงาม มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ หลายแห่ง เช่น น้ำตกจ๊อกกระดิง น้ำตกเจ็ดมิตร สวนดอกไม้ ปิไลอักษิว จุดชมวิวทะเลหมอก ซึ่งมีดีทางกายภาพที่ ค่อนข้างสวยงามมีความเป็นธรรมชาตินี้ ชาวบ้าน รู้สึกภูมิใจและคิดว่าเป็นทุนของชุมชนที่สำคัญ ประการหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

มิติทางเศรษฐกิจ

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 บ้านอีต่องเดิม เป็นพื้นที่ที่ชาวพม่าเข้ามาลักลอบขุดแร่ดีบุกและแร่ วุลแฟรม เพื่อนำไปขายยังประเทศพม่า ต่อมา ประมาณ พ.ศ. 2482 กรมทรัพยากร จึงได้เข้ามา สำรวจและพบว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งแร่ที่สมบูรณ์ จึงได้ตั้งศูนย์ผลิตแร่ขึ้น มีองค์การเหมืองแร่รับผลิตขอบ เข้ามาดำเนินกิจการ พื้นที่ตรงนี้จึงเริ่มมีคนอพยพ

โยกย้ายเข้ามาอยู่มากขึ้นเพื่อทำงานเป็นพนักงาน ขององค์การเหมืองแร่ มาเป็นแรงงานรับจ้างขุด แร่โดยคนที่อพยพโยกย้ายเข้ามานั้นมีคนไทยที่มา จากภาคต่าง ๆ และเป็นชาวต่างชาติ ส่วนมากเป็น ชาวเนปาล พม่า กะเหรี่ยง

ชุมชนบ้านอีต่อง ในขณะที่มีการทำเหมืองแร่ ถือว่าเป็นชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจดี เพราะสมัยก่อน แร่ราคาดีมาก ประมาณ พ.ศ. 2518 - 2519 เป็น ช่วงที่แร่ราคาสูง วุลแฟรมกิโลกรัมละประมาณ 100 กว่าบาท ชาวบ้านจะขุดแร่ขาย ซึ่งถือเป็นอาชีพ ดั้งเดิมของชุมชนหรือชาวบ้านในหมู่บ้านอีต่อง เป็น อาชีพที่หล่อเลี้ยงทุกวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ตั้งแต่ พ.ศ. 2529 ราคาแร่เริ่มตกต่ำ เหลือ ราคา กิโลกรัมละ 80, 70, 60, 50 บาทจนถึง 30, 25 บาท ทำให้องค์การเหมืองแร่ ซึ่งถือเป็นแหล่งใหญ่ ของตลาดต้องปิดกิจการลง เพราะประสบปัญหา ขาดทุน รวมทั้งเหมืองของเอกชนต่าง ๆ ก็ทยอยปิดลง หมู่บ้านเริ่มซบเซาแต่เศรษฐกิจก็ยังดำเนินต่อไปได้ เนื่องจากยังมีการค้าขายแดนกับพม่าเพราะด่านเปิดอยู่

การค้าขายกับพม่าในสมัยนี้ ส่วนมากค้าขาย กับพวกกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นมิตรกับชาวบ้านเป็นอย่างดี สินค้าที่พวกกะเหรี่ยงนำมาขายให้กับชาวบ้านส่วนใหญ่ จะเป็นอาหาร เช่น เป็ด ไก่ วัว ควาย ปลาเค็ม อาหาร ทะเล เช่น ปู กุ้ง กุ้งมังกร ปลาสด ปลาหมึก โดยเฉพาะอาหารทะเลนั้นจะมีเข้ามาเป็นจำนวนมาก เข้า มาวันละ 2 - 3 ตัน มีคุณภาพดี สด และราคาถูก อย่างเช่น ปู ซึ่งเป็นปูเนื้อ สมัยก่อนราคากิโลกรัมละ 40 - 50 บาท จะมีคนไทยซึ่งแม้จะอยู่ห่างไกลจาก สมุทรสาคร ก็มาซื้อครั้งละเป็นตัน ๆ เพื่อเอาไป เลี้ยงทำปู 2 กระดอง หรือที่เรียกว่า “ปูนิ่ม”

สำหรับสินค้าที่พวกพม่าหรือพวกกะเหรี่ยง นิยมซื้อจากเราได้แก่ พวกของใช้ เสื้อผ้า รองเท้า จักรยาน เรือหางยาว ผ้าถุง อุปกรณ์ครัวเรือน ผ้า ไสโรง สินค้าสำเร็จรูป เป็นต้น

การค้าขายแดนดำเนินอย่างต่อเนื่องมาด้วยดี และเป็นส่วนสำคัญในการพุงเศรษฐกิจของบ้านอีต่อง

ให้ดำเนินต่อไป แต่ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2534 การค้าขายแดนก็ถูกปิดลง เนื่องจากทางประเทศพม่าได้ดำเนินการวางท่อก๊าซตามแนวชายแดน และได้ไล่โจมตีกระเหรี่ยงออกไปหมด มีการปิดเส้นทางชายแดน

สำหรับประเทศไทย ก็ได้มีการวางท่อก๊าซ โดยอยู่ในความรับผิดชอบของบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) และได้ดำเนินการวางแนวท่อก๊าซแล้วเสร็จเมื่อประมาณ พ.ศ. 2541 เป็นการเชื่อมต่อท่อก๊าซ เพื่อซื้อก๊าซจากพม่าไปให้กับโรงไฟฟ้าราชบุรี แล้วส่งต่อไปให้กับทางวังน้อย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามิติทางเศรษฐกิจของบ้านอืดต้องดำเนินมาได้อย่างต่อเนื่องสืบเนื่องมาจากการทำอาชีพเหมืองแร่และการค้าขายชายแดน เมื่อมาถึงจุดผกผัน ราคาแร่ตกต่ำ และการค้าขายชายแดนต้องถูกปิดลง เศรษฐกิจบ้านอืดต้องจึงเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนไม่มีอาชีพ เกิดการอพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้าน บ้านหลายหลังถูกทิ้งร้างว่างเปล่า

ปัญหาดังกล่าว ทางกองกำลังสุรสีห์ได้เล็งเห็นความเดือดร้อนประมาณ พ.ศ. 2543 จึงได้ประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ เพื่อขอพื้นที่ทำกินให้กับชาวบ้านเป็นจำนวน 32 แปลง เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าไปทำกิน ส่วนใหญ่จะปลูกต้นคะเนียง ต้นกล้วย ต้นมะม่วงหิมพานต์และเลี้ยงสัตว์

ต่อมาทางกรมป่าไม้ ได้กันพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติโดยใช้ชื่อว่า “อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ” เนื่องจากเป็นพื้นที่ต้นน้ำ ห้ามราษฎรเข้าไปใช้พื้นที่โดยเด็ดขาด และให้ราษฎรหาพื้นที่ทำกินใหม่ ซึ่งมีเขตพื้นที่ต้นน้ำ โดยได้มีการสำรวจและกำหนดพื้นที่ทำกินให้ใหม่ แต่พื้นที่ดังกล่าวไม่มีแหล่งน้ำ จึงไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้

เมื่อพื้นที่บริเวณบ้านอืดต้อง ถูกกันเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ พื้นที่ทำกินไม่มี ทำให้ชาวบ้านประสบความเดือดร้อนในการทำมาหากินเพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่เคยมีรายได้ส่วนหนึ่งจากการเก็บหาของป่า

เช่น ในหน้าฝนชาวบ้านจะเข้าไปเก็บหน่อไม้มีรายได้วันละ 100 กว่าบาท ในช่วงหน้าหนาวดอกไม้กวาดจะออก ชาวบ้านก็จะเก็บดอกไม้กวาดมาทำไม้กวาดขาย ซึ่งได้ทำกินสืบเนื่องมาเป็นสิบ ๆ ปี แต่ปัจจุบันติดขัดในเรื่องของกฎหมายป่าไม้ ชาวบ้านจึงไม่กล้าเข้าไปเก็บหาของป่า

จากสภาพการไม่มีที่ดินทำกินของชาวบ้าน ไม่มีอาชีพหลักในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านอืดต้อง โดยเฉพาะคนในวัยทำงานคนหนุ่ม คนสาว ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในหมู่บ้าน จะอพยพโยกย้ายไปทำงานที่อื่น เช่น ในอำเภอทองผาภูมิหรือตามจังหวัดต่าง ๆ คงเหลือไว้แต่ผู้สูงอายุ คนเฒ่า คนแก่ และเด็กซึ่งส่วนใหญ่อายุไม่เกิน 12 - 13 ปี ปัจจุบันเศรษฐกิจที่หล่อเลี้ยงหมู่บ้านอืดต้อง เกิดจากลูกหลานส่งเงินมาให้เดือนละประมาณ 1,500 - 2,000 บาทและอาศัยการประกอบอาชีพค้าขายเล็กน้อย ๆ ในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ปัจจุบันยังได้มีความพยายามของภาครัฐ ในการที่จะพลิกฟื้นเศรษฐกิจของบ้านอืดต้อง ด้วยการนำจุดแข็งของชุมชนที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม ความเป็นธรรมชาติ สภาพอากาศที่หนาวเย็น พัฒนาหมู่บ้านอืดต้องให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเมื่อประมาณ กุมภาพันธ์ 2548 ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรี ท่านได้จัดโครงการสัปดาห์การท่องเที่ยวเมืองปิล็อก ซึ่งการพัฒนาตามแนวทางนี้มีความสอดคล้องกับบริบททางกายภาพของชุมชน และความคิดเห็นของชาวบ้าน ที่ส่วนใหญ่มองว่าบ้านอืดต้องมีจุดเด่นทางด้านนี้ และได้มีชาวบ้านบางคนเริ่มหันมาทำอาชีพด้านการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว เช่น ทำโฮมสเตย์ เป็นที่พักรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะขึ้นมาท่องเที่ยวมากในช่วงฤดูหนาว แต่การพัฒนาหมู่บ้านในทิศทางนี้ ก็ยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ยังไม่สามารถทำให้มิติทางเศรษฐกิจของบ้านอืดต้องมีความมั่นคง หรือทำให้หนุ่มสาวที่อพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานทำที่อื่นหวนกลับมาสู่ชุมชนได้ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากทางภาครัฐก็ยังไม่ได้เข้ามาดำเนินการอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง และยังมีปัญหาสำคัญคือ

พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกกันเป็นเขตอุทยาน การดำเนินการต่าง ๆ ก็ติดขัดเนื่องจากเป็นการผิดกฎหมายป่าไม้ ประกอบกับลักษณะการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ก็ยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด ใครพอมีทุน มีช่องทางก็ทำกันไป ยังไม่มีการวางแผน หรือการปรึกษาร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน ที่จะกระตุ้นให้เกิดความสามารถในการดำเนินการ หรือจัดการชีวิตของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านอีต่องในปัจจุบันก็ยังคงอยู่ในภาวะของการไม่มีอาชีพในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีชีวิตอยู่ภายใต้การเลี้ยงดูของลูกหลานที่อพยพโยกย้ายไปทำงานที่อื่นแล้วส่งเงินมาให้ใช้ โดยไม่คิดจะกลับมาทำงานในหมู่บ้านอีก ในขณะที่เด็กในหมู่บ้านที่กำลังจะจบ ป. 6 ก็มีความคิดว่าเมื่อจบแล้วก็จะไปหางานทำที่อื่นต่อไป

มิติทางสังคม

สืบเนื่องจากมิติทางเศรษฐกิจ ที่ชุมชนนี้ก่อกำเนิดขึ้นจากการเป็นเหมืองแร่ แหล่งแร่สำคัญ ทำให้มีผู้คนอพยพโยกย้ายมาจากต่างถิ่นฐาน เพื่อมาหางานทำ เป็นคนงานเหมืองแร่ และได้มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนบ้านอีต่องรับจ้างขุดแร่ตามเหมืองต่าง ๆ ทำให้ชุมชนบ้านอีต่องมีลักษณะโครงสร้างทางประชากรที่ประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา ทั้งที่เป็นคนไทยจากภูมิภาคต่าง ๆ และชาวต่างชาติ เช่น พวกวม่า กะเหรี่ยง และชาวเนปาล เป็นต้น

หลังจากเหมืองแร่ปิดกิจการลง ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็อพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้านโดยเฉพาะพวกชาวเนปาล ซึ่งเดิมมีอยู่ในหมู่บ้านหลายพันคน ภายหลังทางสถานทูตของเนปาลได้มาดำเนินการขอสัญชาติให้ ทำให้ชาวเนปาลเหล่านั้นลงไปหางานทำที่อื่นได้ ดังนั้นปัจจุบันบ้านอีต่องจึงเหลือแต่คนไทยและพม่าซึ่งเรียกว่า “ผู้พลัดถิ่น” ซึ่งได้อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 30 ปีแล้วจนถึงปัจจุบันมีลูกมีหลานมากมายที่เกิดและเติบโต เรียนหนังสือในหมู่บ้านอีต่อง แต่ก็ยังถือเป็น

คนสัญชาติพม่า

โครงสร้างทางประชากรของชุมชนบ้านอีต่องที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ส่วนใหญ่จะมีแต่คนเฒ่าคนแก่ หรือผู้สูงอายุและคนในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาวพบว่า มีน้อยมากเนื่องจากต้องมีการละทิ้งถิ่นฐานเพื่อไปประกอบอาชีพหรือหางานทำที่อื่นภายนอกหมู่บ้าน สภาพดังกล่าวทำให้ครอบครัวของคนในหมู่บ้านอีต่อง จะมีแต่เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่จำนวนมาก โดยถูกทิ้งไว้กับปู่ ย่า ตา ยาย มีคนเฒ่าคนแก่ ที่ถูกทิ้งไว้ให้ต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกหลานตามลำพัง ดังนั้นถ้าดูในเชิงคุณภาพครอบครัวซึ่งถือเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญของชุมชน เป็นหลักสำคัญในการเลี้ยงดู ขัดเกลาและอบรมสั่งสอน กำลังอยู่ในสภาพที่อ่อนแอ

บ้านในหมู่บ้านอีต่องหลายหลังอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม ขาดการดูแลและการซ่อมแซม เนื่องจากในบ้านไม่มีคนหนุ่ม คนสาว มีแต่คนแก่และเด็ก ไม่มีเรี่ยวแรงหรือกำลังที่จะซ่อมแซมปรับปรุงได้ เวลาล้มหรือป่วยแรง ๆ บางบ้านแก้ปัญหาด้วยการพาลูกหลานไปหลบนอนที่วัด พอประทังหลบความหนาวเย็นไปได้

แม้ว่ามิติทางสังคม ในสถาบันครอบครัวบ้านอีต่องจะอยู่ในสภาพดังกล่าวข้างต้น แต่ชาวบ้านในชุมชนก็พยายามเติมส่วนที่ขาดหายไปให้แก่กันและกัน แม้ว่าจะหลากหลายไปด้วยคนต่างชาติ ต่างภาษา แต่เนื่องจากชาวบ้านเหล่านี้อยู่ด้วยกันมานานชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ซึ่งเป็นรุ่นบุกเบิกเข้ามาทำเหมืองแร่ และรุ่นลูกรุ่นหลานก็เกิดและเติบโตที่นี่จนเกิดความรักความผูกพันส่วนมากจะอยู่กันแบบพี่แบบน้อง พี่พาลูกพี่พี่ได้ ไม่มีปัญหาความขัดแย้งอะไร มีความเอื้ออาทรต่อกันทั้งคนไทยและผู้พลัดถิ่น

การพึ่งพาอาศัยกันนี้ ทำให้มิติทางสังคมของบ้านอีต่องแสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทร ยึดเหนี่ยวให้เกิดความกลมเกลียวสามัคคีในชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจที่จะสร้างสรรค์สิ่ง

ที่ดึงมาให้กับชุมชน ในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม และประเพณีที่สำคัญ ๆ การช่วยกันทำนุบำรุง ศาสนาอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนใน ชุมชนร่วมกัน ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวบ้าน บ้านอิตต้องเป็นสิ่งที่ฝังราก หยั่งลึกในการปฏิบัติของชาวบ้านที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดถือเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยว ชุมชนและผู้คนเอาไว้ด้วยกัน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในกิจกรรมทาง ศาสนา มีความศรัทธาในศาสนา มีความร่วมมือ ร่วมใจกันในการทำนุบำรุงศาสนา ที่หมู่บ้านอิตต้อง ทุกวันโกนจะมีชาวบ้านจัดขบวนนุ่งขาวห่มขาว เดิน เป็นแถวออกเรียไรไปตามบ้าน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ ก็จะร่วมกันถวายปัจจัย ข้าวสาร อาหารแห้ง เงิน ทองตามแต่จะศรัทธา และจะนำปัจจัยดังกล่าวไป ถวายวัดในวันพระ ซึ่งประเพณีนี้จะทำเป็นประจำ เพื่อ เป็นทุนสะสมไว้พัฒนาวัดของหมู่บ้านต่อไป

นอกจากนี้ประเพณีที่เป็นศูนย์รวมใจอีกอย่าง หนึ่งของคนในหมู่บ้านอิตต้องให้กลับมาสู่ชุมชนที่ สำคัญคือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งลูกหลานที่ออกไป ทำงานนอกหมู่บ้านจะกลับบ้านมาปีละครั้ง โดยจะ กลับมาเยี่ยมบ้านในช่วงสงกรานต์ครั้งเดียว โดย สงกรานต์ที่นี่จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 12 - 16 เมษายน ซึ่ง จะมีงานรื่นเริง มีการแสดงซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณี ทางพม่า มีการรำแบบพม่า และมีการจัดกลุ่มออก เรียไรโดยแบ่งออกเป็นสาย ๆ แล้วนำเงินที่เรียไรได้ ไปถวายวัด

จะเห็นได้ว่าความผูกพันของคนในหมู่บ้านอิตต้อง ตลอดจนความยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรม เป็น ส่วนช่วยยึดเหนี่ยวชาวบ้านกับชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ อย่างมีความสุข มีความราบรื่นปราศจากความขัดแย้ง ทำให้บ้านอิตต้องมีภาพของความเป็นชุมชนที่เอื้ออาทร มีมิติทางสังคมที่จะเป็นแรงผลักดันทำให้ชุมชนเกิด ความร่วมมือร่วมใจต่อไปได้

มิติทางการเมือง

ในมิติทางการเมือง ซึ่งในที่นี้หมายถึงความ มั่นคงปลอดภัยในชุมชน การมีจิตสำนึกในการรวมพลังทำกิจกรรมต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และการสร้างองค์กรประชาชนเพื่อก่อให้เกิดอำนาจ ต่อรองกับภายนอกชุมชน ผลการวิจัยพบว่าชุมชน บ้านอิตต้องนั้นเป็นชุมชนที่สงบ ไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยว กับการโจรกรรมหรือปัญหาอาชญากรรม

ในส่วนของการมีจิตสำนึกของชาวบ้านในการ รวมพลังทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนนั้นต้อง พิจารณาแยกกิจกรรมในหมู่บ้านอิตต้องออกเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา หรือกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญ ๆ ของทางราชการ กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน เช่นการ ทำความสะอาด หากเป็นกิจกรรมเหล่านี้ ชาวบ้าน จะให้ความร่วมมือร่วมใจกันดีมาก แต่ถ้าเป็น กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่ม หรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อก่อให้เกิดอำนาจต่อรองกับภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพพบว่ามีน้อยมากและไม่ค่อยประสบความสำเร็จ

หมู่บ้านอิตต้องยังคงมีลักษณะของความร่วมมือ ร่วมใจกันชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม เพื่อสาธารณะประโยชน์ของชุมชน เพื่อแสดงพลัง ของชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แต่ในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาของชุมชนยังขาดการ มีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ชาวบ้านไม่ ค่อยให้ความสนใจ ขาดความร่วมมือของประชาชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ลักษณะเช่น นี้ผู้นำชุมชนน่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกระตุ้น ให้เกิดความร่วมมือสำหรับบ้านอิตต้อง มีกำนันและ หลวงพ่อทอม วัดเหมืองปิล็อก เป็นผู้นำชุมชนที่ สำคัญและได้รับการยอมรับ ความศรัทธาจากชุมชน

สรุป

เมื่อพิจารณาถึงกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความ เข้มแข็งของชุมชน ในการศึกษาปรากฏการณ์ความ

เข้มแข็งของชุมชน ซึ่งกล่าวถึงมิติอันเป็นคุณสมบัติของความเข้มแข็งของชุมชน อันได้แก่ มิติด้านกายภาพที่ชุมชนต้องมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นของตนเอง เช่น มีที่ดิน และชุมชนต้องมีอำนาจในการตัดสินใจกับการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน มิติทางเศรษฐกิจที่เน้นในเรื่องการพึ่งตนเองได้ ชุมชนสามารถผลิตเองได้ มิติทางสังคม มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของชุมชน สังคมมีความเอื้ออาทร ความรักและความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มิติทางการเมือง เน้นในเรื่องการมีส่วนร่วม มีความเสียสละให้แก่กลุ่มและส่วนรวม ผู้นำเป็นคนดี มีความเสียสละ ชาวบ้านมีการรวมตัวกันก่อให้เกิดองค์กรประชาชน เกิดอำนาจต่อรอง และพลังในการสร้างสรรค์ โดยความเข้มแข็งของชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับองค์รวมของความเข้มแข็งในมิติต่างๆ จะเห็นได้ว่า “บ้านอิต้อง” ยังขาดเงื่อนไขอันมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะเงื่อนไขที่เป็นมิติทางด้านกายภาพอันได้แก่ ทรัพยากร ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ที่ถูกจำกัดด้วยข้อกฎหมายของป่าไม้ ทำให้ชุมชนไม่มีสิทธิในการใช้ทรัพยากรของชุมชนได้อย่างอิสระ ชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ชาวบ้านไม่สามารถประกอบอาชีพทางการเกษตรได้ ไม่สามารถเก็บหาของป่าเพื่อเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ แม้กระทั่งจะพัฒนาหมู่บ้านอิต้องให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ก็ยังมีปัญหาเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกกันเป็นเขตอุทยาน ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้มิติทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านอิต้องไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนไม่สามารถผลิตเองได้ ต้องพึ่งพาภายนอกชุมชน ชาวบ้านต้องดิ้นรนหาทางออกไปกับตนเองและครอบครัว ด้วยการออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน ทำให้เกิดการละทิ้งถิ่นฐาน

นอกจากนี้ หากเรามองย้อนไปถึงจุดประสงค์ของการก่อตั้งหมู่บ้านอิต้องให้เป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญตาม

แนวคิดยุทธศาสตร์การต่อสู้เบ็ดเสร็จ

คือ “...เพื่อเป็นการช่วยเหลือราษฎรไทยที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน ให้มีความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน มีความกินดีอยู่ดี และอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้อย่างถาวรโดยไม่ละทิ้งถิ่นฐาน ทั้งนี้เพื่อป้องกันฝ่ายตรงข้ามเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ว่างเปล่าในเขตไทย นอกจากนั้นยังถือเป็นเรื่องสำคัญเพื่อเตรียมกำลังประชาชนให้พร้อม ในการผนึกกำลังกับทหาร และกำลังกึ่งทหารตามยุทธศาสตร์การต่อสู้เบ็ดเสร็จ...”

หมู่บ้านอิต้องไม่สามารถสนองตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ เพราะสภาพปัจจุบันมีการอพยพโยกย้ายออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจทำให้ต้องดิ้นรนปรากการพลังประชาชนของบ้านอิต้องคงจะมีแต่ผู้สูงอายุที่หมดเรี่ยวแรงที่จะดิ้นรน และเด็กที่กำลังโตขึ้นเพื่อรอคอยว่าสักวันหนึ่งจะออกไปทำงานทำในเมือง

ดังนั้นความยากจนของบ้านอิต้องและปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานของประชาชนจะต้องมีการทบทวนหาแนวทางในการแก้ไข เพื่อไม่ให้เงินของปัญหาชายแดน โดยการนำความต้องการและศักยภาพของชุมชน ตามมุมมองของชาวบ้านมาเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาและการแก้ไข ปัญหาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ในการพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนบ้านอิต้องนั้น จากผลการวิจัยพบว่า มิติทางกายภาพและมิติทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ชุมชนสะท้อนให้เห็นว่าต้องรีบดำเนินการแก้ไขและจากความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้าน ปัญหาการไม่มีที่ดินทำกิน การไม่มีอาชีพเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของชาวบ้านในหมู่บ้าน จนทำให้เกิดการดิ้นรน เกิดภาวะการละทิ้งถิ่นฐาน หากปล่อยให้ชุมชนมีสภาพเช่นนี้ อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงได้ ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านอิต้องเป็น

หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน อยู่ในพื้นที่ชายแดน มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์การป้องกันประเทศ ดังนั้น ปัญหาความยากจนของประชาชน การไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีอาชีพ จนนำไปสู่การละทิ้งถิ่นฐานของประชาชนหมู่บ้านอิต้องนั้น จึงถือเป็นปัญหาสำคัญ ของพื้นที่ชายแดน ดังจะเห็นได้ว่าการอบความคิดในการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดนได้ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหา โดยได้กำหนด แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาไว้ใน “ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของคน ชุมชน และพื้นที่เป้าหมายชายแดน” ให้เร่งรัดการแก้ไขปัญหา ที่ดินทำกินของคนที่ย้ายอยู่ในพื้นที่ชายแดนให้แล้ว เร็วโดยเร็ว ดังนั้นปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของ ประชาชนในหมู่บ้านอิต้อง จึงควรได้หยิบยกมา ดำเนินการให้ชัดเจนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนใน การดำรงชีวิตให้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากชาวบ้านได้มีที่ดินเป็นของตนเอง จะส่งผลให้ เกิดความรัก ความหวงแหนแผ่นดินของตนเอง ซึ่ง จะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งหมู่บ้าน ในพื้นที่ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจตาม ระบบการต่อสู้เบ็ดเสร็จที่กำหนดไว้ว่า “ให้ ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ทำกินของตนเอง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของและรักหวงแหน แผ่นดินของตนเอง” ตลอดจนสอดคล้องกับแนวทาง ในการพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ที่ยึด หลักสำคัญ คือไม่ให้ราษฎรละทิ้งพื้นที่ชายแดน เพราะ ถ้าหากละทิ้งแล้วจะทำให้ฝ่ายตรงข้ามใช้พื้นที่ ดังกล่าวได้สะดวก ดังนั้น การจะไม่ให้ราษฎรละทิ้ง พื้นที่ชายแดน คือ การช่วยเหลือราษฎรให้มีที่อยู่ อาศัยและที่ทำกินเป็นของตนเอง ยกฐานะความ เป็นอยู่ให้ดีขึ้น จะได้รับถิ่นฐานที่อยู่อาศัย

นอกจากชาวบ้านในหมู่บ้านอิต้องจะมอง ว่าการมีที่ดินทำกินจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนใน การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้ส่วนหนึ่งแล้ว ชาวบ้านก็ยังมีความต้องการในการพัฒนาชุมชนให้ เกิดอาชีพ โดยเห็นว่าสภาพภูมิประเทศและภูมิ อากาศหรือมิติทางกายภาพที่มีความสวยงามความ เป็นธรรมชาติ น่าจะเป็นทุนของชุมชนหรือเป็น

ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต้องการนำเอาศักยภาพ หรือทุนที่ชุมชนมีอยู่มาเป็นพื้นฐานในการแก้ไข ปัญหาของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดอาชีพ แนวคิดดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเริ่ม เรียนรู้ชุมชนด้วยตนเอง การพัฒนาอยู่บนพื้นฐาน การใช้ทรัพยากรในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวของชาวบ้านสอดคล้องกับกรอบแนวคิด ยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดนที่ “...มุ่งส่งเสริมการใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนา เพื่อ แก้ไขปัญหาความยากจน และสร้างความเข้มแข็ง ให้กับชุมชนให้คนชายแดนมีส่วนร่วมในโครงการ พัฒนาต่าง ๆ ที่จะดำเนินการในพื้นที่ชายแดน...”

การจะผลักดันให้แนวคิดดังกล่าวประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การดำเนินงานควรที่จะนำแนวคิดเกี่ยวกับ “การจัด ทำแผนชุมชน” มาใช้ การมีกระบวนการจัดทำแผน ชุมชนนี้ จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ ชาวบ้าน ชุมชน ให้เข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันศึกษา และร่วมกันดำเนินกิจกรรม ในขณะที่ภาครัฐอาจเข้า มาสนับสนุนในเรื่ององค์ความรู้ทางวิชาการเทคโนโลยี ใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน การเข้ามาเป็นผู้ ประสานงานเมื่อเกิดปัญหาข้อขัดข้อง อย่างกรณี ปัญหาของบ้านอิต้อง ปัญหาการใช้พื้นที่ซึ่งมีความ เกี่ยวข้องกับกฎหมายป่าไม้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างไรให้กับชุมชน เป็นต้น แนวทางการพัฒนาลักษณะนี้จะทำให้เกิดพลังใน การแก้ปัญหาและพลังในการพัฒนา เศรษฐกิจการ ท่องเที่ยวของบ้านอิต้อง ก็น่าจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ซึ่งที่นี้ชาวบ้านและชุมชนจะต้องเรียนรู้ว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนทำอย่างไร ซึ่งโดยทั่วไปมีกระบวนการที่สำคัญดังนี้

1. สร้างแกนนำและทำความเข้าใจใน กระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยหาอาสาสมัคร จากหมู่บ้านต่าง ๆ และจัดให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องความสำคัญของแผนชุมชน

การวิเคราะห์ถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสต่าง ๆ ที่ชุมชนมีอยู่ รวมถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนี้อาจจัดให้มีการทัศนศึกษา ดูงาน กระบวนการจัดทำแผนชุมชนจากชุมชนต้นแบบ จนแกนนำมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการจัดทำแผนชุมชน

2. ขยายผลสู่ชุมชน แกนนำจะเป็นผู้จัดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน โดยการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นเดียวกับที่พูดคุยกับกลุ่มแกนนำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน

3. สำรวจและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน โดยสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละพื้นที่ โดยทั่วไปจะประกอบด้วยข้อมูลสภาพของปัญหาโดยรวมของชุมชน ข้อมูลค่าใช้จ่ายต่าง ๆ หนี้สินรายได้ของครัวเรือน และข้อมูลศักยภาพของชุมชนเป็นต้น ข้อมูลที่ได้จะนำมาสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม โดยใช้ศักยภาพของชุมชน

4. ยกร่างแผนของชุมชน ชุมชนร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนงาน/โครงการและกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน โดยจำแนกแนวทางการแก้ไขในแต่ละเรื่องให้ชัดเจนเป็น 3 ประเภท คือ เรื่องใดชุมชนดำเนินการเองได้ หรือ เรื่องใดต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ เรื่องใดต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานส่วนภูมิภาค ทั้งนี้ต้องจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดระยะเวลาไว้ด้วย

5. ประชาพิจารณ์แผนของชุมชนที่จัดทำขึ้น จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากประชาชนให้ได้รับทราบสาระและรายละเอียดของแผนชุมชน และเพื่อให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมโดยเชิญภาคีการพัฒนาต่าง ๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ เข้าร่วมรับฟังและให้ข้อคิดเห็นเพื่อนำไปสู่แนวทางการทำงานร่วมกันต่อไป

ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแต่ละขั้นตอน จำนวนครั้งในการจัดเวทีอาจมากน้อยแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมโดยยึดความเข้าใจร่วมกันเป็นเป้าหมายสำคัญ ไม่ควรเร่งรีบเพื่อให้เสร็จเร็ว ๆ แต่ควรเน้นให้ชุมชนได้เรียนรู้และแสวงหาแนวทางพึ่งตนเองเพื่อความอยู่รอด และความผาสุกของชุมชนเป็นสำคัญ การทำแผนชุมชนจะมีความซับซ้อนมากขึ้น ถ้าการทำงานต้องพึ่งทรัพยากรหรืออาศัยการสนับสนุนจากภายนอก เพราะการสนับสนุนทรัพยากรของทั้งองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต. เทศบาล และ อบจ. หรือหน่วยงานส่วนภูมิภาค มีเงื่อนไขของเวลาในการจัดทำงบประมาณทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ดังนั้น, ชุมชนจึงจำเป็นต้องสะท้อนสภาพปัญหาและความต้องการให้เหมาะสมกับช่วงเวลาในการจัดทำแผนของแต่ละหน่วยงาน ทั้งนี้ ปัญหาและความต้องการที่จะดำเนินการในระยะยาว ควรให้ปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ของจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่น โดยนำสภาพปัญหาและความต้องการในแผนชุมชนเสนอในการระดมความคิดเห็น และจัดทำยุทธศาสตร์ในทุกระดับ ส่วนปัญหาและความต้องการที่จะดำเนินการในระยะสั้น แต่ละปัดต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับช่วงเวลาในการจัดทำงบประมาณประจำปีของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นสำคัญ นอกจากนี้แผนชุมชนนั้นไม่ควรหยุดนิ่ง เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วจะมีการติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะเพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคตลอดจนปรับสาระของแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปอยู่เสมอ

นอกจากการพัฒนาบ้านอิต้องให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิด และศักยภาพของชุมชนแล้ว “การค้าขายแดน” ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชนได้ ทั้งนี้คงต้องอาศัยการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน ประการหนึ่งที่กำหนดไว้ใน “ยุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน” โดยสนับสนุนการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าบริเวณชายแดน โดยเฉพาะการค้าระดับประชาชน ☸

บรรณานุกรม

- จำนง แรกพินิจ. ศูนย์รวมยางที่บ้านพรุ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน, 2536.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ และนันทา เบญจศิริรักษ์.ตำนานชุมชนรักป่า บทเรียนการต่อสู้รักษาป่าของชาวบ้านภาคเหนือ เชียงใหม่ : โครงการชุมชนรักป่า. ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ, คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชน เพื่อการพัฒนาชนบทภาคเหนือ. 2536.
- พรพิไล เลิศวิชา ธนาครแห่งขุนเขา : จาก 35,000 ถึง 10 ล้านบาท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน, 2536.
- _____. ศิรว จากไพร่หนินายถึงธนาครแห่งขุนเขา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. องค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. 2542. (อัดสำเนา).
- ยศ สันตสมบัติ. ท่าเกวียน บทวิเคราะห์เบื้องต้น ว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทย ท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2539.
- สรเสรี วงศ์ขุ่ม. การพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ชุมชนเข้มแข็ง. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. ปีที่ 41 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2547) : 11 - 16.
- สำนักงานพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า กองทัภาคที่ 1 คู่มือการปฐมนิเทศผู้ปฏิบัติงานในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ประจำปีงบประมาณ 2547. ม.ป.ท.
- เสรี พงศ์พิศ. ความหวังใหม่ของสระคูณ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532.
- อดิน รพีพัฒน์. ปัญหาการพัฒนาชนบท บทเรียนจากกรณียกกระบัตร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.
- อินทร พิชิตตานนท์. ชุมชนเข้มแข็ง หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. ปีที่ 41 (พฤศจิกายน - ธันวาคม 2547) : 11 - 16.